

RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASIDA TURIZMNI MOLIYALASHTIRISH TIZIMI

Xudoyberdiyeva Xilola Himmatovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizm sohasini moliyalashtirish tizimining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik, investitsiya mexanizmlari, xalqaro moliyaviy institutlar va raqamli texnologiyalarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, turizm sohasida venchur kapital, grantlar, imtiyozli kreditlar va soliq rag'batlaridan foydalanish amaliyoti ko'rib chiqiladi. Turizm xizmatlarini moliyalashtirishning zamonaviy modellari hamda ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari turizm sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: turizm, moliyalashtirish tizimi, investitsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, xalqaro tajriba, infratuzilma, innovatsiyalar, turistik xizmatlar.

СИСТЕМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ТУРИЗМА В ОПЫТЕ РАЗВИТЫХ СТРАН

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности системы финансирования туризма в развитых странах. Анализируются механизмы финансирования туристической инфраструктуры, роль государственно-частного партнёрства, международных финансовых институтов и цифровых технологий. Освещается практика использования венчурного капитала, грантов, льготных кредитов и налоговых стимулов в сфере туризма. Также предлагаются рекомендации по применению современных моделей

финансирования туризма в условиях Узбекистана. Сделан вывод о том, что совершенствование системы финансирования туризма способствует повышению инвестиционной привлекательности отрасли и устойчивому экономическому развитию.

Ключевые слова: туризм, система финансирования, инвестиции, государственно-частное партнёрство, международный опыт, инфраструктура, инновации, туристические услуги.

TOURISM FINANCING SYSTEM IN THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES

Abstract. This article examines the features of tourism financing systems in developed countries. The study analyzes financing mechanisms for tourism infrastructure, the role of public-private partnerships, international financial institutions, and digital technologies. The practice of using venture capital, grants, preferential loans, and tax incentives in the tourism sector is highlighted. The article also provides recommendations for applying modern tourism financing models in the conditions of Uzbekistan. The research concludes that improving the tourism financing system contributes to increasing the investment attractiveness of the industry and ensuring sustainable economic growth.

Keywords: tourism, financing system, investments, public-private partnership, international experience, infrastructure, innovations, tourism services.

KIRISH

Bugungi kunda turizm iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida mamlakatlarning yalpi ichki mahsulotini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, turizmni samarali moliyalashtirish tizimini shakllantirish orqali infratuzilmani rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va xorijiy turistlar oqimini ko‘paytirishga

erishish mumkin. Shu bois turizm sohasini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi [9].

O‘zbekistonda ham turizmni iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-sonli “O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy xizmatlarni joriy etish hamda xorijiy investorlarni jalb qilishga xizmat qilmoqda [1]. Mazkur farmon asosida mehmonxonalar, transport xizmatlari, madaniy obyektlar va rekreatsion hududlarni rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli loyihalar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi PQ-238-sonli “Turizm yo‘nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori turizm sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish hamda moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirishga qaratilgan muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda [2]. Ushbu qaror doirasida turizm loyihalarini moliyalashtirish, tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash va investitsion muhitni yaxshilash bo‘yicha qator imtiyozlar belgilangan.

Mazkur maqolada rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizmni moliyalashtirish tizimi tahlil qilinib, xalqaro amaliyot asosida O‘zbekistonda ushbu tizimni takomillashtirish imkoniyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, turizm infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, xalqaro moliyaviy institutlar va innovatsion moliyalashtirish mexanizmlarining o‘rni yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish masalalari milliy va xalqaro ilmiy manbalarda keng tadqiq etilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-102-son Farmonida turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish hamda zamonaviy moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan [1]. Mazkur hujjatda turizm xizmatlari sifatini oshirish, transport va mehmonxona infratuzilmasini rivojlantirish hamda hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Turizm yo‘nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-238-son qarorida turizm sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash masalalari yoritilgan [2]. Ushbu qaror turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirishda muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xalqaro ilmiy manbalarda Jahon Turizm Tashkiloti tadqiqotlarida turizmni moliyalashtirishning innovatsion modellari, investitsion faollik va barqaror turizmni rivojlantirish masalalari keng yoritilgan [10]. Jahon banki va xalqaro iqtisodiy tadqiqotlarda turizm infratuzilmasiga investitsiyalarni jalb qilish, imtiyozli kreditlash va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan.

Mahalliy olimlardan A.Vahobov turizmni rivojlantirishda investitsiyalarning iqtisodiy ahamiyatini tahlil qilgan bo‘lsa [9], M. Sharifxo‘jayev xizmatlar sohasida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini o‘rgangan [8]. Shuningdek, iqtisodchi olim B. Berkinov hududiy turizm infratuzilmasini rivojlantirish va uni moliyalashtirish manbalarini tadqiq etgan [3]. N. Jo‘rayev esa O‘zbekistonda turizm xizmatlari bozorini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalalariga ilmiy yondashuvlarni ishlab chiqqan [5].

Xorijiy olimlardan Philip Kotler turizm marketingi va investitsion boshqaruv masalalarini tadqiq qilgan bo'lsa [6], Victor Middleton turizm infratuzilmasini moliyalashtirish hamda xizmatlar bozorini rivojlantirish mexanizmlarini o'rgangan [7]. Chris Cooper esa xalqaro turizm bozorida moliyaviy boshqaruv va innovatsion rivojlanish omillarini tahlil qilgan [4].

Tadqiqot davomida tahliliy, qiyosiy, statistik va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida turizmni moliyalashtirish tizimining samarali modellari o'rganilib, ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilmiy adabiyotlar asosida ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Metodlar. Ushbu tadqiqotda rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizmni moliyalashtirish tizimini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitida takomillashtirish bo'yicha quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi:

1. Tahliliy-metodik yondashuv – turizm sohasiga oid milliy va xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar, Prezident farmon va qarorlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilmiy adabiyotlarni o'rganish asosida turizmni moliyalashtirish tizimining asosiy tamoyillari va muammolarini tahlil qilish.

2. Taqqoslash va solishtirma tahlil – rivojlangan mamlakatlarda turizmni moliyalashtirish mexanizmlarini O'zbekiston amaliyoti bilan taqqoslash, ularning afzalliklari, samaradorligi va o'ziga xos jihatlari aniqlash.

3. Empirik tadqiqot – turizm sohasiga jalb qilinayotgan investitsiyalar, davlat-xususiy sheriklik loyihalari, mehmonxona va transport infratuzilmasi bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilish hamda ularning iqtisodiy samaradorligini o'rganish.

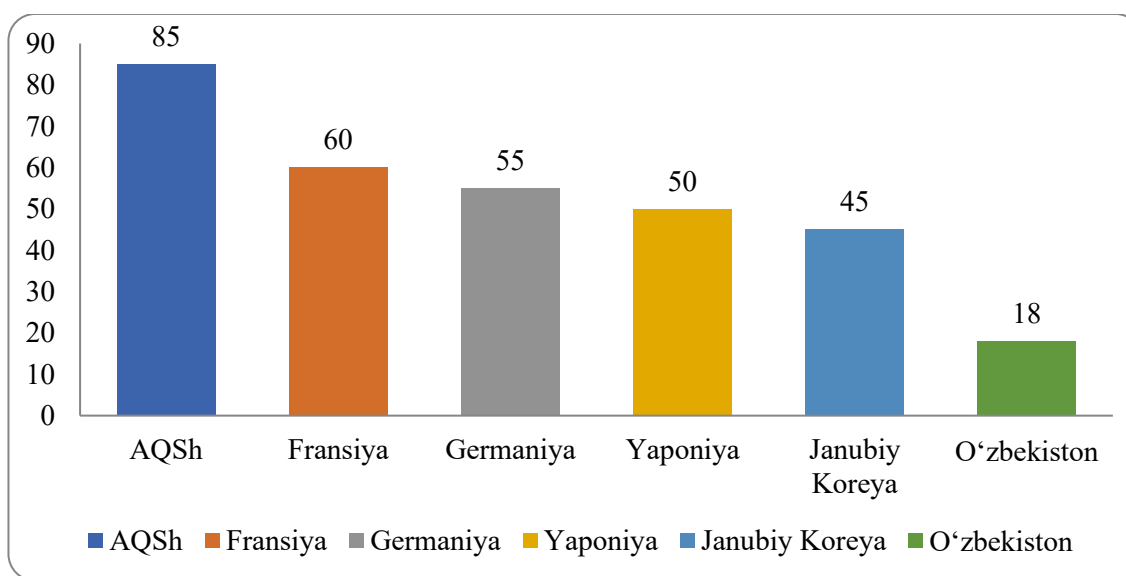
4. Iqtisodiy-statistik tahlil – turizm xizmatlari hajmi, xorijiy turistlar oqimi, investitsiyalar dinamikasi va turizmning iqtisodiy o'sishga ta'sirini statistik ko'rsatkichlar asosida baholash.

5. Huquqiy tahlil – turizm sohasini moliyalashtirishga oid milliy va xalqaro normativ hujjatlarni o‘rganish, ularning amaliyotga tatbiq etilish darajasi hamda investitsion muhitga ta‘sirini baholash.

6. Ekspert baholash usuli – turizm sohasi mutaxassislari, investorlar va iqtisodchi olimlarning fikr-mulohazalari asosida turizmni moliyalashtirish tizimidagi mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlarni aniqlash.

Ushbu metodlar asosida tadqiqot davomida rivojlangan mamlakatlar tajribasi chuqur o‘rganilib, O‘zbekistonda turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

1-rasm. Rivojlangan mamlakatlarda turizm investitsiyalari hajmi

Diagrammada keltirilgan ma‘lumotlarga ko‘ra, turizm investitsiyalari hajmi bo‘yicha AQSh 85 mlrd dollar bilan yetakchi o‘rinni egallaydi. Fransiyada ushbu ko‘rsatkich 60 mlrd dollarni, Germaniyada 55 mlrd dollarni, Yaponiyada 50 mlrd dollarni hamda Janubiy Koreyada 45 mlrd dollarni tashkil etadi. O‘zbekistonda esa turizm sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi 18 mlrd dollarni tashkil qilmoqda. Ushbu raqamlar rivojlangan mamlakatlarda turizm iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida yuqori darajada moliyalashtirilayotganini ko‘rsatadi.

Diagramma natijalari O‘zbekistonda ham turizmni rivojlantirish va investitsion jozibadorlikni oshirish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar natijasida investitsiyalar hajmi bosqichma-bosqich ortib borayotganini tasdiqlaydi. Xususan, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish, xorijiy investorlarni jalb qilish va turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali mamlakatda turizm xizmatlari sifatini oshirish hamda xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkoniyati yaratilmoqda.

Natijalar. Tadqiqot natijalari rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha bir qator muhim jihatlarni aniqladi.

1. Turizm infratuzilmasini moliyalashtirish mexanizmlari

— Rivojlangan mamlakatlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik tizimidan samarali foydalanilishi aniqlandi. Mehmonxonalar, transport, madaniy obyektlar va rekreatsion hududlarni moliyalashtirishda xususiy investorlar faol ishtirok etmoqda.

— Turizm loyihalariga uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilish orqali xizmatlar sifati va hududlarning turistik salohiyati oshirilayotgani kuzatildi.

2. Xalqaro investitsiyalar va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash

— Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun imtiyozli kredit va grantlar ajratilishi muhim omil ekanligi qayd etildi.

— Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida soliq imtiyozlari, subsidiyalar va erkin iqtisodiy zonalar mexanizmlaridan keng foydalanilmoqda.

3. Raqamli texnologiyalar va innovatsion moliyalashtirish

— Turizm sohasida raqamli platformalar, elektron to‘lov tizimlari va onlayn bronlash xizmatlarining joriy etilishi moliyaviy samaradorlikni oshirishga xizmat qilayotgani aniqlandi.

— Venchur kapital va startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash orqali innovatsion turizm xizmatlari rivojlanayotgani kuzatildi.

4. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari

— Rivojlangan davlatlarda turizmni rivojlantirish bo‘yicha maxsus davlat dasturlari, subsidiyalar va grant tizimlari samarali faoliyat yuritayotgani ma‘lum bo‘ldi.

— Turizm sohasida kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash orqali yangi ish o‘rinlari yaratilishi va xizmatlar bozorining kengayishi ta‘minlanmoqda.

Tadqiqot natijalari turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish, xorijiy turistlar oqimini ko‘paytirish hamda iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, turizmni moliyalashtirish tizimi mamlakat iqtisodiyoti va xizmatlar sektorining barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalalari. Turizm obyektlari va xizmatlarini rivojlantirish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalarni keng jalb qilish zarur. Rivojlangan mamlakatlarda ushbu tizim samarali natija berayotgani O‘zbekiston uchun ham muhim tajriba hisoblanadi [3,8].

2. Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish. Turizm sohasiga xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va kredit mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni mustahkamlash infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi [1,2,10].

3. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish. Raqamli texnologiyalar, elektron to‘lov tizimlari va onlayn xizmatlarni rivojlantirish turizm xizmatlari samaradorligini oshirishga yordam beradi . Shuningdek, startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash orqali innovatsion turizm xizmatlarini kengaytirish mumkin [7,6].

4. Davlat qo‘llab-quvvatlovi va investitsion muhit. Turizm sohasida davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralarini kengaytirish, hududiy dasturlarni moliyalashtirish va investorlar uchun qulay muhit yaratish muhim hisoblanadi [1].

Umuman olganda, rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida turizmni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish O‘zbekistonda turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizmni moliyalashtirish tizimi iqtisodiy o‘shish, xizmatlar sifatini oshirish va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish turizm sohasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni rivojlantirish va imtiyozli kreditlash tizimlarini kengaytirish turizm loyihalarining barqaror moliyalashtirilishini ta’minlaydi.

Shuningdek, turizm sohasida raqamli texnologiyalar, elektron platformalar va startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash orqali zamonaviy xizmatlarni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grant dasturlarini kengaytirish esa investorlar faolligini oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekistonda turizmni moliyalashtirish tizimini rivojlangan davlatlar tajribasi asosida takomillashtirish orqali nafaqat turizm xizmatlari sifatini oshirish, balki mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini kuchaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi “O‘zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar

oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-102-sonli Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi “Turizm yo‘nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-238-sonli Qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

3. Berkinov B. B. Hududiy turizm infratuzilmasini rivojlantirish va moliyalashtirish manbalari // O‘zbekiston iqtisodiyoti axborotnomasi. – 2020. – №2. – B. 112–119.

4. Cooper C. Essentials of Tourism. – 3rd ed. – London: SAGE Publications, 2020. – 420 p.

5. Jo‘rayev N. O‘zbekistonda turizm xizmatlari bozorini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish yo‘nalishlari: monografiya. – Toshkent: “Fan va texnologiyalar”, 2023. – 318 b.

6. Kotler P., Bowen J. T., Makens J. C., Baloglu S. Marketing for Hospitality and Tourism. – 8th ed. – Pearson, 2021. – 720 p.

7. Middleton V. T., Fyall A., Morgan M., Ranchhod A. Marketing in Travel and Tourism. – 5th ed. – London: Routledge, 2022. – 512 p.

8. Sharifxo‘jayev M. Xizmatlar ko‘rsatish sohasida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – №3. – B. 45–53.

9. Vahobov A. V., Malikov T. S. Xalqaro moliya munosabatlari va investitsion faollik. – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2021. – 256 b.

10. World Tourism Organization (UNWTO). Guidelines for Institutional and Financial Models in Sustainable Tourism Development. – Madrid: UNWTO, 2022. – 145 p.